

УДК 811.162.3'37'276.6:33

Бондарчук К. С.¹, Новотарський М. Є.²

¹ доц. ЗНТУ

² студ. гр. ФСН-118 ЗНТУ

ВИКОРИСТАННЯ ПАРАЛЕЛЬНИХ МОРФОЛОГІЧНИХ ФОРМ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Загальновідомо, що українська мова є однією з найрозвиненіших у світі за лексичним багатством, стрункістю граматичної системи, фонетичною досконалістю тощо. Як живий організм, вона постійно розвивається, наповнюється новими лексичними одиницями, збагачується граматичними формами, в тому числі завдяки їх варіантності. Саме варіантність є однією з характерних ознак мови, її фундаментальною властивістю. Серед науковців немає одностайності у трактуванні поняття варіант, або паралельна форма. Найбільш всебічно, на наш погляд, їх класифікацію здійснив О. Тараненко. Він виділяє такі варіанти: фонетичні (розрізняються звуковим складом: *учитель* – *вчитель*); акцентуаційні (*алфавіт* і *алфавіт*); орфоепічні (*сося(чн)ий* – *сося(ин)ий*); орфографічні (*вітер* – *Вітер*); морфологічні (*зал* – *зала*, *жодний* – *жоден*, *більше норми* – *понад норму*); словотвірні (*двох'ярусний* – *двоповерховий*); варіанти, що розрізняються порядком компонентів (*тишком-нишком* і *нишком-тишком*); комбінаторні (*дієвий* – *дійовий*). Мета нашого дослідження – визначити паралельні форми, тобто морфологічні варіанти, що розрізняються парадигмою відмінювання, а також синтаксичного зв'язку.

Найбільш частотними є паралельні форми іменника в різних відмінках. Зокрема, іменники чоловічого роду другої відміни залежно від їх лексичного значення мають закінчення *-а (-я), -у(-ю)*. Але в низці іменників існують паралельні закінчення залежно від лексичного значення слова: *акта* (документ) – *акту* (дія); *апарата* (прилад) – *апарату* (склад працівників); *блока* (частина споруди, машини) – *блоку* (об'єднання держав); *пояса* (предмет) – *поясу* (просторове поняття); *терміна* (слово) – *терміну* (строк) тощо. Ці самі іменники мають паралельні закінчення й у формі давального відмінка однини (*-ові, -еві, -єві; -у, -ю*), що притаманне переважно іменникам-назвам живих істот, причому при вживанні кількох іменників паралельні закінчення мають уживатися по чергово: *Клименку Сергієві Васильовичу, панові Андрію, ректорові Андрієнку Антонові Івановичу*. При звертанні теж слід враховувати наявність паралельних закінчень у формі кличного відмінка. Якщо при поєднанні загальної назви та імені (*колего Василю*), загальної назви з прізвищем (*полковнику Іваненко*), імені та по батькові (*Юрію Петровичу, Надіє Василівно*) паралельних форм не існує, то при поєднанні двох іменників-загальних назв у кличному відмінку вживається перше слово, а друге слово – у формі як називного, так і кличного відмінка (*пане ректоре і пане ректор*). Паралельні форми властиві використанню числівників на позначення часу. Зокрема, при визначенні точного часу слід користуватися порядковими числівниками: *о п'ятій, об одинадцятій годині*. Якщо треба лише приблизно назвати період між двома годинами, перед порядковим числівником уживають прийменник *на*: *я буду на п'яту годину, прийду на десяту*. Відповідь на запитання «*котра година?*» передається відповідним дробом із прийменниками *на, по* до половини години (*чверть на п'яту, чверть по четвертій; десять хвилин на восьму, десять хвилин по сьомій*); з прийменником *на* або *до* – коли половина години: *пів на третю, пів до третьої*; з прийменниками *до* або *за*, коли вже перейшло за половину години: *за чверть п'ята* або *чверть до п'ятої*. Коли йдеться про кількість часу, витрачену на виконання певної роботи, слід користуватися кількісними числівниками (*на виконання роботи витратили три години*). У діловому й науковому мовленні орудний відмінок уживають рідко, хоч у публіцистиці, художній літературі, побутовому мовленні можна вживати обидві форми: *останнім часом, цими днями*, але не є нормативними форми *в останній час, на цих днях*. Правильно вживати: *заняття відбуваються в середу, п'ятницю* або *щосереди, щоп'ятниці*, а не *по середах, по п'ятницях*. В “Українському правописі” як паралельні форми кількісних числівників у знахідному відмінку зазначаються “як родовий або називний”, хоч насправді вони не є цілком взаємозамінюваними. Форми знахідного й називного відмінків збігаються тільки при поєднанні числівників з іменниками-назвами неістот: *висадили двісті тридцять два дерева, написали чотири листи*. Але при

поєднанні числівників з іменниками-назвами істот збігаються форми знахідного відмінка та родового, причому з закінченням *-ох*: *зустріли двадцятьох п'ятьох запрошених; запрошено тридцятьох сімох делегатів*. Варто звернути увагу на паралельні форми типу: *більше сорока семи років, але понад сорок сім років*. Уживання ж словосполук *близько сімдесяти років та менше/більше сімдесяти років є цілком тотожними*.

Отже, в українській мові найбільш уживані паралельні морфологічні форми, що розрізняються парадигмою відмінювання, а також синтаксичного зв'язку. Це стосується перш за все іменників чоловічого роду другої відміни у формі родового, давального та кличного відмінків, що важливо враховувати у професійному спілкуванні. Необхідно правильно використовувати кількісні та дробові числівники на позначення часу, зважаючи на особливості синтаксичного зв'язку в поєднанні їх з іменниками. До вибору певних паралельних форм слід підходити виважено, враховуючи специфіку української мови, чинні норми правопису.